

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЗАПОВІДНИК «ПЕРЕЯСЛАВ»

**ПРОСТІР
В ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ**

Збірник наукових статей

Випуск 1

ПЕРЕЯСЛАВ – КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ
2020

УДК 001.83/85:94(477)

П 82

Простір в історичних дослідженнях: зб. наук. ст. / упоряд. С. М. Вовкодав. Переяслав – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2020. Вип. 1. 128 с.

Редакційна колегія:

Вовкодав В. О., молодший науковий співробітник науково-методичного відділу охорони культурної спадщини;

Вовкодав С. М., старший науковий співробітник Музею космосу НІЕЗ «Переяслав» (відповідальний редактор);

Гайдаєнко І. В., учений секретар НІЕЗ «Переяслав», к. і. н.;

Колибенко О. В., заступник генерального директора з науково-методичної роботи НІЕЗ «Переяслав», к. і. н.;

Лукашевич О. М., генеральний директор НІЕЗ «Переяслав», к. і. н. (головний редактор);

Нагайко К. М., старший науковий співробітник науково-дослідного відділу «Музей «Заповіту» Т. Г. Шевченка»;

Нагайко Т. Ю., завідувач науково-дослідного відділу історичного краєзнавства, к. і. н.

До видання включено матеріали доповідей II Всеукраїнської наукової конференції «Фактор простору в історичних дослідженнях», що відбулася 28 травня 2020 р. у Національному історико-етнографічному заповіднику «Переяслав».

Для істориків, археологів, музейних працівників, краєзнавців, аспірантів, студентів, усіх, кого цікавлять питання дослідження минулого.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»
(протокол № 2 від 8 травня 2020 р.)*

УДК 001.83/85:94(477)

П 82

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ 24394–14234 Р

© Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», 2020

ЗМІСТ

Артем Борисов <i>ЗАСТОСУВАННЯ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ В ДОСЛІДЖЕННІ СИСТЕМИ ЗАСЕЛЕННЯ ДАВНЬОРУСЬКОГО ПОРОССЯ</i>	4
Федір Гонца <i>ШЛЯХИ ГРАФІЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ ІСТОРИЧНИХ МІСЦЬ ЗАСОБАМИ ВІДКРИТОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ</i>	9
Наталія Герасименко, Олександр Бончковський <i>ГЕОПРОСТОРОВА БАЗА ДАНИХ ГЕОАРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК ПАЛЕОЛІТУ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ</i>	16
Михайло Сиволап <i>ТОПОГРАФІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗТАШУВАННЯ ПАМ'ЯТОК ЯМНОЇ КУЛЬТУРИ В БАСЕЙНІ СЕРЕДНЬОГО ДНІПРА</i>	25
Олег Білінський <i>РЕКОНСТРУКЦІЯ ДАВНІХ КОМУНІКАЦІЙ МЕТОДАМИ ПРОСТОРОВОГО АНАЛІЗУ НА ПРИКЛАДІ ГОРОДИЩ СКІФСЬКОГО ЧАСУ ЗАХІДНОГО ПОСЕЙМ'Я</i>	33
Сергій Вовкодав <i>ДЕЯКІ ДАНІ ЩОДО УТОЧНЕННЯ ПРОСТОРОВОЇ КОНФІГУРАЦІЇ СИСТЕМИ ПЕРЕЯСЛАВСЬКИХ «ЗМІЙОВИХ» ВАЛІВ</i>	38
Олександр Колибенко, Олена Колибенко <i>PERERIT – VITAE – MORTEM: ЧАС ТА ПРОСТІР ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО КНЯЗЯ</i>	45
Олександр Прядко <i>ДОСЛІДЖЕННЯ ГОРОДИЩ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ЛІВОБЕРЕЖЖЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ДАНИХ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ</i>	53
В'ячеслав Лоха <i>ГЕОГРАФІЯ ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА</i>	67
Олена Жам <i>ТЕРЕХТЕМИРІВСЬКА ПОРОМНА ПЕРЕПРАВА В ПРОСТОРІ ТА ЧАСІ</i>	74
Олександр Горбовий <i>КАНІВСЬКЕ ВОДОСХОВИЩЕ ТА УРБАНІЗОВАНИЙ ПРОСТІР: ПРИЄДНАННЯ СЕЛА АНДРУШІ ДО МІСТА ПЕРЕЯСЛАВ (1963-1973 РР.)</i>	86
Світлана Тетеря, Наталія Костюк <i>КОБЗАРСТВО ТА БАНДУРНИЦТВО В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ. ПЕРЕЯСЛАВЩИНА (ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)</i>	95
Тарас Нагайко <i>ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ: СОЦІАЛЬНО- ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ</i>	104
Андрій Блануца <i>«ГЕОГРАФІЯ» КНИГИ №270 ЛИТОВСЬКОЇ МЕТРИКИ 1569–1571 РР.</i>	121
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	127

УДК 94(477.41-21):314.45:35

Тарас Нагайко
(Переяслав)**ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ:
СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ**

У статті розглянуто аспекти історичного розвитку Переяславищини в умовах адміністративно-територіальних змін упродовж періоду її писемної історії, наведено демографічно-статистичні та інші відомості, щодо населення краю, місць його компактного проживання.

Ключові слова: Переяславищина, населення, адміністративні утворення, розвиток регіону.

Важливе значення в житті людини посідає простір – сукупність природно-географічних, соціально-економічних та культурних чинників, які в комплексі утворюють ареал життєдіяльності спільноти. Поселенські структури, заняття мешканців, їх духовний розвиток сукупно формують ознаки притаманні краю, адже через характер буття соціуму та чи інша територія набуває унікальних рис. Отже, в поєднанні географічний та соціальний фактори утворюють відповідний мікрорегіон з власними виразними особливостями. У попередніх судях нами вже здійснювалися спроби аналізу досліджуваної території – Переяславищини – з позицій її історичного розвитку. Зокрема, заявлено про адміністративні зміни регіону (трансформацію кордонів) у різні хронологічні періоди, від часу виникнення його політичного центру – Переяслава. Окрім того, зауважено історіографічні аспекти вивчення історичного розвитку краю¹. У результаті було окреслено змінний у часі та просторі ареал під терміном «історична Переяславищина».

З прадавніх часів досліджувана територія була ареною взаємодії різних народів. Вона освоювалася як кочівниками, так і осілим населенням. По Дніпру та його притоках розселялися представники різних етнічних гілок. На значному просторі відбувалися економічні контакти, що сприяли об'єднанню племен. Кліматичні умови, наявність великої кількості водойм, лісостепові ландшафти були зручними для ведення різноманітних форм господарства. Постійна змінність культур оптимізувала принципи суспільної взаємодії на теренах майбутніх політичних утворень. З часом, довкола найбільших поселенських центрів, які, як правило, розташовувалися у найбільш зручних та захищених місцях поблизу річок, утворилися ареали постійного проживання населення. Сформувалася культурно-політична та соціально-економічна модель регіону, який упродовж останнього тисячоліття здійснював вагомий вплив на формування української державності.

Писемна історія Переяславищини співпадає з утворенням міського центру Переяслава, появу якого джерела фіксують у X ст. Наукові оцінки більшості дослідників зводяться до визнання Переяслава як одного з ключових політичних центрів в історії України. Його першочергова роль полягала у захисті південно-східних кордонів Русі. Звідси здійснювався контроль за розвитком політичного та економічного життя регіону. На Північ та Схід транслювалися культурно-духовні постулати перейняті від Візантії. Під назвою Переяславська земля регіон існував до XIII ст. У давньоруський період його розвиток

¹ Нагайко Т. Ю. Просторово-часові критерії історико-краєзнавчих досліджень: Переяславищина. Фактор простору в історичних дослідженнях: Матеріали круглого столу [м. Переяслав-Хмельницький] 31 травня 2018 р. [Упорядник: С. М. Вовкодав]. Переяслав-Хмельницький, 2018. С. 54–64; Нагайко Т. Ю. Історичний розвиток Переяславищини як наукова проблема. Фактор простору в історичних дослідженнях: Матер. Всеукр. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 63–70.

позначився виникненням Переяславського князівства (1054 р.). Важливим аспектом виглядає також поява на цих землях етноніму «Україна» (1187 р.).

Давньоруська доба засвідчила зростання політично-економічного впливу головного міського центру, а також інших міст-укріплень, що сукупно окреслювали фактичні межі Переяславщини. Їх формування та розвиток за географічно-політичними та соціальними ознаками були предметом наукових дискусій ще з середини XIX ст. Дослідження у цьому напрямку здійснили В. Г. Ляскоронський, М. М. Корінний, О. В. Колибенко, Ю. Ю. Моргунов та інші. Так, В. Г. Ляскоронський, говорячи про кордони Переяславської землі, зазначав, що її межі не були стабільними. На Півночі її природним кордоном була р. Остер. Звідти її територія простягалася на Схід до р. Вир та м. Курська. По східній частині кордону з Півночі на Південь – від р. Сейму уздовж верхів'їв рр. Псла, Ворскли та Сіверського Дінця. Західна частина Переяславської землі межувала з Київською та Чернігівською землями. Історичним ядром Переяславщини дослідник вважав її західні землі, обмежені в східному напрямку р. Сулою². М. М. Корінний відзначав, що в адміністративному відношенні в XI ст. Переяславське князівство включало одинадцять волостей³. На межі XI–XII ст. відбулося якісне збільшення кількості міських поселень. Зокрема, відбулися і їх якісні зміни: зросла площа та з'явилася посадська забудова. Так, у Переяславській волості кількість міст у цей час збільшилася від 1 до 20. До першої третини XIII ст. кількість міських центрів в «полянській» (південній) частині Переяславської землі доходила до 31⁴. Окрім міст, існувала значна частина дрібніших поселень, інформація про більшість з яких не збереглася. Ю. Ю. Моргунов визначив площу Переяславської землі у час її найбільшого розквіту – понад 25 тис. км²⁵. На думку О. В. Колибенка, формування кордонів Переяславщини в добу Русі лишається актуальним, власне як і уточнення соціально-демографічних відомостей та потребує залучення нових джерел, передусім археологічних⁶.

Загалом, малодослідженим на сьогодні є період існування та розвитку краю від середини XIII ст. (після занепаду його столиці у 1239 р.) до XVI ст. (часу відновлення міста у землях Речі Посполитої). Існує усталена думка, за якою ця територія залишалася пустою (Л. В. Падалка). Утім, є й точки зору, що поселенські структури довкола поруйнованого міста продовжували свою життєдіяльність (М. О. Максимович). Детально розкрити окремі аспекти соціально-географічного розвитку Переяславщини у цей період дозволили б документальні відомості про характер життя місцевого населення в означений період. Утім, комплексно здійснити розгляд заявленої теми щодо цього часового проміжку складно. Литовсько-польська доба сприяла поступовому розвитку Середнього Лівобережжя як частини політичного ареалу Великого Князівства Литовського, а згодом – Речі Посполитої. Фактичне відродження Переяславщини як адміністративно-політичного регіону відбулося в останній третині XVI ст. – тоді Переяслав отримав Магдебурзьке право. Ще з першої третини XVI ст. виокремилася та функціонувало Переяславське староство (включало Биков, Гельмязів, Яблонів, Яготин)⁷, на зміну якому в першій третині XVII ст. прийшов полково-сотенний устрій, що був успадкований козацькою державою.

² Ляскоронский В. Г. *История Переяславльской земли с древнейших времен до половины XIII столетия*. Киев: Тип. И. И. Чоколова, 1897. С. 73–76.

³ Коринний М. М. *Переяславская земля, X – первая половина XIII века*. К.: Наукова думка, 1992. С. 85.

⁴ Там само. С. 142–143.

⁵ Моргунов Ю. Ю. *Историческая география Переяславской земли (Святослав Игоревич – Ярополк Владимирович)*. Вологда: Древности Севера, 2019. С. 300.

⁶ Колибенко О. В. *Історико-археологічне вивчення Переяславля Руського та Переяславщини (середньовічної Переяславської волості): сучасний стан і перспективи*. Археологія і давня історія України: Зб. наук. пр. К.: ІА НАН України, 2010. Вип. 1. С. 130–136.

⁷ Заруба В. М. *Адміністративно-територіальний устрій та адміністрація Війська Запорозького 1648–1782 рр.* Д.: ПП «Ліра ЛТД», 2007. С. 78.

XVII–XVIII ст. позначилися народженням національних прагнень в середовищі нової військово-політичної еліти – козацтва. У другій третині XVII ст. воно ввійшло у фазу активної військової боротьби за власні права. За визначенням Л. В. Падалки, Переяславський полк, що від початку створення (1625 р. – Т. Н.) мав шість сотень, був найпотужнішим з-поміж решти козацьких полків⁸. Саме він став ареною змагань козацького стану за самовизначення, що яскраво ілюструє низка козацьких повстань, у тому числі на землях Переяславщини (1630 р., 1666 р.), а також інші військові події, що відбувалися довкола полкового центру. Російський дослідник Г. Міллер наводить свідчення польського історика В. Коховського, який вказав, що на 1650 р. у Переяславі налічувалось 2 015 реєстрових козаків. Разом з тим він також зауважує й на іншій цифрі – 2 150 осіб⁹. Наявність у місті фортеці та козацького населення надавала йому стратегічного значення на Лівобережжі.

Ключову роль в подальшому розвитку української історії відіграли козацькі ради, що відбувалися у Переяславі в 1654 р. та 1659 р. Потрапляння під вплив Москви докорінно змінило й статус самого міста, а відповідно, й Переяславщини. На початку цього процесу московитами визнавалося значення Переяслава як важливого політичного центру, що засвідчено жалуваною грамотою 29 листопада 1665 р., якою місту було підтверджено Магдебурзьке право та інші привілеї, що існували за польських королів¹⁰. Усі ці події вказують на виняткове значення Переяславщини у тогочасному геополітичному житті Східної Європи. Згодом, внаслідок дипломатичних та військових прорахунків, державотворчий та національний розвиток українських земель було призупинено. Втрату козацтвом власної автономії засвідчили й певні адміністративні процеси, що також торкнулися Переяславщини. 18 грудня 1708 р. у Російській імперії було утворено 8 губерній. Згідно з цим поділом Переяслав відносився до Київської губернії¹¹. 3 29 травня 1719 р. Переяславщину слід вважати складовою її Київської провінції¹². Незважаючи на вищевказані адміністративні порухи з боку імперії, у Гетьманщині зберігався полково-сотенний устрій.

Відзначимо, що Переяславщина за період існування Переяславського полку не була монолітною та однорідною територією. Про відповідні адміністративно-територіальні зміни нами зауважувалося у попередніх публікаціях¹³. Крім того, предметний розгляд розвитку цього військово-адміністративного утворення здійснив А. О. Іваненко¹⁴. Тож, не вдаючись до загального часово-просторового аналізу всього регіону з позиції соціально-географічних оцінок, зупинимось на його окремій частині. Отже, найбільшою за територією та кількістю населення в Переяславському полку станом на 1723 р. була Яготинська сотня, яка налічувала

⁸ Падалка Л. В. *Прошлое Полтавской территории и её заселение : исслед. и материалы с картами*. Харьков: САГА, 2009. С. 86.

⁹ Міллер Г. Ф. *Исторические сочинения о Малороссии и малороссиянах: писанные на рус. и нем. яз. и хранящиеся в Моск. гл. арх. М-ва иностр. Дел*. Москва: Унив. тип., 1846. С. 10.

¹⁰ *Городские поселения в Российской империи. Т. 4. Типография К. Вульфа, Спб. 1864. С. 182.*

¹¹ *Полное Собрание Законов Российской Империи: Собрание первое: С 1649 по 12 декабря 1825 года*. СПб.: Тип. II Отд-ния собств. Е. И. В. канцелярии, 1830. Т. 4: 1700-1712. 1830. С. 436.

¹² *Городские поселения в Российской империи. Т. 4. Типография К. Вульфа, Спб. 1864. С. 179.*

¹³ Нагайко Т. Ю. *Просторово-часові критерії історико-краєзнавчих досліджень: Переяславщина. Фактор простору в історичних дослідженнях: Матеріали круглого столу [м. Переяслав-Хмельницький] 31 травня 2018 р. [Упорядник: С. М. Вовкодав]. Переяслав-Хмельницький, 2018. С. 54–64.*

¹⁴ Іваненко А. О. *Козацтво на Переяславщині. Переяславський полк та його сотні. Історія та культура рідного краю (матеріали на допомогу вчителям та учням). Інформаційно-методичний збірник. Ч. 1. Переяслав-Хмельницький, 1994. Вип. 12. С. 53–59; Іваненко А. О. *Переяславський полк: територія, структура, населення. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: історичні науки. К. – Кам'янець-Подільський: «Стилос», 1999. Т. 3 (5). С. 47–54; Іваненко А. О. *Територіальні зміни в Переяславському полку у другій половині XVIII ст. Наукові записки з української історії. Переяслав-Хмельницький – Чернівці: «Золоті литаври», 2002. Вип. 13. С. 178–186.***

24 населені пункти, з яких 10 – куренні. Кількість населених пунктів з переважанням козацького населення – 11, з них без посполитого населення – 1. Кількість населених пунктів з переважанням посполитого населення – 13, з них без козацького населення – 10. Кількість дворів – понад 1119. Соціальний склад мешканців Яготинської сотні – козаки та посполиті – розподілявся наступним чином. Винятково козацьке населення проживало в с. Положаях (Денисівський курінь). У 10 курінних центрах (сотенне містечко Яготин, села: Війтівці, Дениси, Капустинці, Лісняки, Ничипорівка, Панфили, Соснова, Студеники та Черевки) козаки переважали над посполитими. Для прикладу з 147 дворів у Яготині нараховувалося 93 власники з козацького стану. У селах Плужники (Капустинський курінь) та Березанка (Війтовецький курінь), а також слободці Журавка більшість дворів належала посполитим. Винятково посполите населення мешкало в 10 населених пунктах сотні: Безуглівка, Бирлівка, Годунівка, Городище, Коломійці, Лизогубовка, Семенівка, Слобода над Чумгаком Кантакузіної, Фарбовано, Хутір над Чумгаком Томари (табл. 1).

У 1723 р. в Переяславському полку співвідношення між козацьким та посполитим населенням виглядало наступним чином: козаків – 9 348, посполитих – 6 297. Найбільшу чисельність мав Ніжинський полк: козаків – 13 256, посполитих – 17 312. Найменшу – Київський полк: козаків – 2 893, посполитих – 8 480. При цьому загальне співвідношення по 10 полках було на користь посполитих – 134 417 проти 71 775.¹⁵ Станом на 15 жовтня 1729 р. кількість козацьких дворів у Переяславському полку становила 9 579, посполитих – 8 475. У порівнянні з 1723 р. загальна кількість домогосподарств обох типів зросла на 2 409¹⁶.

Загальну ситуацію з населеними пунктами Переяславського полку в першій третині XVIII ст. повідомляє В. О. Мякотін. У опублікованих ним джерелах вказується кількість дворів та їх власники за період 1729–1731 рр. У цей час він відмічає перевагу тут вільних землеволодінців у порівнянні з Чернігівським та Київським полками¹⁷.

У 1732 р. кількість козацьких дворів у Переяславському полку становила 7 055, посполитих – 8 121. Загальна кількість дворів зменшилась на 469 і склала 15 176¹⁸. За даними на жовтень 1757 р. вона становила 17 108. За тодішньою соціальною ознакою їх власники диференціювалися наступним чином: козаки – 2 345, підпомічники – 4 840, підсусідки – 1 349 та посполиті – 7 687, інші підсусідки – 887¹⁹.

У другій половині XVIII ст. продовжилося адміністративне поглинання українських земель. У 1764 р. на землях Гетьманщини було утворено Малоросійську губернію, що охопила територію 10 полків, включно з Переяславським.

М. О. Маркевич вказує, що до 18 сотень Переяславського полку входило 2 міста, 13 містечок, 204 сіл та «деревень» та 279 хуторів²⁰.

Певні відомості щодо народонаселення Переяславського полку наводить М. І. Арандаренко. Загалом він виділяє 15 сотенних містечок: Вороньків – 3 757, Барішівка – 4 980, Березань – 5 422, Басань – 6 724, Яготин – 12 057, Гельмязов – 5 995, Золотоноша – 7 110, Кропивна – 4 679, Ірклій – 4 933, Канів – 2 566, Пісчане – 1 445, Домонтов – 1 629, Бубнов – 1 496, Ліпляве – 785, Биков – 4 886. Дослідник зауважує, що в Трахтемирівській сотні проживало – 10 506 осіб²¹. На жаль, щодо наведених даних ним не уточнено час та джерело за яким вони подаються. Проте наведені інші відомості щодо кількості сотень – 19, та загального числа населення – 87 862 особи²² вказують на 1777 р. (див. нижче).

¹⁵ Маркевич Н. О народонаселении Полтавской губернии. К. 1855. С. 10.

¹⁶ Там само. С. 12.

¹⁷ Мякотін В. О. Генеральное следствие о маестностях Переяславского полка. Харків. 1896. С. 4.

¹⁸ Маркевич Н. О народонаселении Полтавской губернии. К. 1855. С. 13.

¹⁹ Там само. С. 14.

²⁰ Маркевич Н. А. История Малороссии. М., 1843. Т. 5. С. 117.

²¹ Арандаренко Н. Записки о Полтавской губернии. Часть III. Полтава, 1852. С. 403.

²² Арандаренко Н. Записки о Полтавской губернии. Часть II. Полтава, 1849. С. 14.

Щодо кількості козаків Переяславського полку М. О. Маркевичем наведено такі дані: на 1723 р. у 17 сотнях піших козаків – 2 188, кінних – 4 512²³; 1777 р. у 19 сотнях проживало 87 862 осіб²⁴.

Можна констатувати, що полковий статус міста, його стратегічна роль як головної фортеці Лівобережжя (від кінця XVI ст. до початку XIX ст.) зумовили розвиток навколо нього територій – сотенних міст та містечок, слобод та сіл. Фізичні кордони Переяславського полку поширювалися на значні відстані та в різні напрямки від полкового міста. Л. В. Падалка відмічає, що територія Переяславського полку значно перевищувала майбутній Переяславський повіт, до складу якого входили землі лише 10 колишніх сотень. Решта розподілилася у повітах Чернігівській (7 сотень) та Полтавській губернії. Зокрема, землі Яготинської сотні ввійшла до Пирятинського повіту, Гельмязівської – до Золотоніського²⁵.

16 вересня 1781 р. в українських землях відбулося скасування полково-сотенного устрою. На місці Малоросійської губернії було утворено три намісництва – Київське, Новгород-Сіверське та Чернігівське. Утворене 26 жовтня 1781 р. (за іншими даними, 3 січня 1782 р.²⁶) Київське намісництво мало 11 повітів – Переяслав став центром однойменного повіту²⁷. Тож формально до 1782 р. він ще залишався у статусі полкового центру²⁸. Щодо соціального складу та кількості мешканців у 1781 р. (за даними ревізії 1764 р. – Т. Н.) маємо наступні відомості: соціальні категорії – дворяни та шляхта, різночинці, духовенство, церковнослужителі, греки. Кількість дворів та населення в сотнях: 1-ша полкова – 2 905 хат та 7 162 мешканців, 2-га полкова – 1 829 та 4 277, 3-тя полкова – 1 096 та 2 360, Трахтемирівська – 585 та 1 431, Березанська – 583 та 1 612, Гельмязівська – 437 та 1 056, Яготинська – 3 519 та 9 804. Загалом у Переяславському повіті нараховувалось 10 954 хати та 27 705 мешканців²⁹.

Унаслідок політичних змін сталися й соціальні. Вже 3 травня 1783 р. козацьке та інше вільне населення, що проживало на поміщицьких землях, зараховувалось до категорії поміщицьких селян, фактично вводилося кріпосне право³⁰. 28 липня цього року на основі колишніх полків, були сформовані регулярні карабінерні полки³¹.

У 1787 р. за часів Київського намісництва вже у повітовому Переяславі чоловіче населення міста – священно- та церковнослужителі, монахи, купці, міщани, козаки, казенні селяни, власницькі селяни, різночинні та козацькі підсусідки – становило 2 692 особи. За рік у місті відбувалися 3 ярмарки. Діяв селітроварний завод, цегляний завод, водяних млинів – 15, комор – 52, кілька винокурних заводів розташовувалися у передмістях³². Переяславський повіт складали 2 містечка, 48 сіл, 66 «деревень» та хуторів, у яких було 10 467 дворів. Також у повіті

²³ Маркевич Н. А. *История Малороссии*. М., 1843. Т. 5. С. 108.

²⁴ Там само. С. 109.

²⁵ Падалка Л. В. *Прошлое Полтавской территории и её заселение : исслед. и материалы с картами*. Харьков: САГА, 2009. С. 86.

²⁶ Фундуклей И. *Статистическое описание Киевской губернии*. СПб: Тип. М-ва внутрен. дел, 1852. С. 5.

²⁷ *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст.: Описово-статистичні джерела I АН УРСР*. Археогр. комісія та ін. / упоряд. Г. В. Болотовата ін. К.: Наук, думка, 1989. С. 175, 178.

²⁸ *Опис Лівобережної України кінця XVIII–початку XIX століття / упоряд. Т. Б. Ананьєва*. К.: Наукова думка, 1997. С. 42

²⁹ *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст.: Описово-статистичні джерела I АН УРСР*. Археогр. комісія та ін. / Упоряд. Г. В. Болотовата ін. К.: Наук, думка, 1989. С. 100–104.

³⁰ *Списки населенных мест Российской Империи. – Т. XXXIII: Полтавская губерния. Список населенных мест по сведениям 1859 года / Издан Центральным статистическим комитетом Министерства внутренних дел*. СПб, 1862. С. XVIII.

³¹ Ригельман А. *Летописное повествование о Малой России и ее народе и козаках вообще*. Москва, 1847. Розділ IV. С. 52

³² *Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст.: Описово-статистичні джерела I АН УРСР*. Археогр. комісія та ін. / упоряд. Г. В. Болотовата ін. К.: Наук, думка, 1989. С. 207.

знаходилося 75 млинів та 66 церков. З мешканців чоловічої статі у повіті проживала 35 451 особа. Разом з містом ця кількість становила 38 143³³.

30 листопада 1796 р., на початку правління Павла I, замість трьох згаданих намісництв було вирішено утворити єдину губернію з центром у Чернігові³⁴. Згідно з указом від 12 грудня 1796 р. було утворено Малоросійську губернію³⁵. 31 березня 1797 р. в Переяславі було ліквідовано фортецю³⁶. 29 серпня 1797 р. Переяславський повіт у числі 20 інших ввійшов до складу новоутвореної Малоросійської губернії³⁷. На період цих адміністративних змін припав перший рекрутський набір, що відбувся 1 грудня 1797 р. Він здійснювався у співвідношенні 3 рекрути на 500 осіб «ревізських душ». Цей практичний крок утвердив владу державної адміністрації у закріпаченні населення³⁸. З 12 квітня 1799 р. у Переяславі замість посади коменданта вводилася посада городничого³⁹.

У місті в цей час було 835 дворів, з яких дворянських – 75, духовного кліру – 13, купецьких – 3, міщанських – 284, різночинських – 4, козацьких – 236, казенних селян – 100, власницьких селян – 120. Чоловіче населення налічувало 2 369 осіб, жіноче – 2 411. Тут працювало 263 ремісники: чоботарі – 148, чинбарі – 51, ткачі – 31, кравців – 13, ковалів – 21, м'ясники – 17, пекарів – 11, гончарів – 5. Функціонували: 96 торгових лавок, селітроварний та пивоварний завод, 5 казенних водяних млинів, 4 – дворянських, 20 вітряних млинів⁴⁰. Переяславський повіт складала 7 містечок, 76 сіл, 37 «деревень» та 47 хуторів, у яких було 7 677 дворів. Мешканців чоловічої статі у повіті проживало 53 892 особи та жіночої – 53 650. У повіті було 89 церков, 146 водяних млинів, 1 245 – вітряних. Винокурні заводи діяли у Салкові, Решітках, Хоцьках, Соснові, Березані, Рогозові, Рудяках. Також у повіті функціонували дев'ять кінних заводів та завод рогатої худоби в урочищі Пологах. Ремісників 263 ремісники: кравців – 150, чоботарів – 132, ткачів – 180, ковалів – 40, слюсарів – 2, шаповалів – 2, столярів – 6, іконописців – 4, шерстобитів – 6, теслярів – 110, пильщиків – 20, гончарів та пічників – 24⁴¹.

9 вересня 1801 р. було передбачено розподіл Малоросійської губернії на дві⁴². Розпорядженням С. К. Вязмітінова їх центрами було визначено Чернігів та Полтаву⁴³. 27 лютого 1802 р. з Малоросійської губернії було утворено Чернігівську та Полтавську. До складу останньої ввійшли дванадцять повітів, зокрема, й Переяславський⁴⁴. У 1803 р., 27 березня, їх кількість збільшилася до п'ятнадцяти. Соціальний склад населення був

³³ Там само. С. 210.

³⁴ Полное Собрание Законов Российской Империи: Собрание первое: С 1649 по 12 декабря 1825 года. СПб.: Тип. II Отд-ния собств. Е. И. В. канцелярии, 1830. Т. 24: С 6 ноября 1796 по 1798. С. 212.

³⁵ Там само. С. 229.

³⁶ Городские поселения в Российской империи. Т. 4. Типография К. Вульфа, Спб. 1864. С. 807 [Без нумерації].

³⁷ Полное Собрание Законов Российской Империи: Собрание первое: С 1649 по 12 декабря 1825 года. СПб.: Тип. II Отд-ния собств. Е. И. В. канцелярии, 1830. Т. 24: С 6 ноября 1796 по 1798. С. 709.

³⁸ Списки населенных мест Российской Империи. – Т. XXXIII: Полтавская губерния. Список населенных мест по сведениям 1859 года / Издан Центральным статистическим комитетом Министерства внутренних дел. – СПб, 1862. – 300 с. С. XVIII.

³⁹ Городские поселения в Российской империи. Т. 4. Типография К. Вульфа, Спб. 1864. С. 807 [Без нумерації].

⁴⁰ Опис Лівобережної України кінця XVIII–початку XIX століття / упоряд. Т. Б. Ананьєва. К.: Наукова думка, 1997. С. 42,44.

⁴¹ Там само. С. 45.

⁴² Полное Собрание Законов Российской Империи: Собрание первое: С 1649 по 12 декабря 1825 года. СПб.: Тип. II Отд-ния собств. Е. И. В. канцелярии, 1830. Т. 26: 1800-1801. С. 776–777, С. 779.

⁴³ Опис Лівобережної України кінця XVIII–початку XIX століття / упоряд. Т. Б. Ананьєва. К.: Наукова думка, 1997. С. 10.

⁴⁴ Полное Собрание Законов Российской Империи: Собрание первое: С 1649 по 12 декабря 1825 года. СПб.: Тип. II Отд-ния собств. Е. И. В. канцелярии, 1830. Т. 27: 1802-1803. С. 59.

наступним: дворяни, духовенство, купецтво, міщани, державні селяни (включно з козаками) військові поселенці, однодвірці, вільні хлібопашці, відставні військові, тимчасово-зобов'язані (поміщицькі) селяни, колоністи, євреї та іноземці⁴⁵.

У Переяславському повіті станом на 1810 р. було 137 поселень, у яких проживало 110 000 жителів. З них більш як 20 000 складало козацьке населення. У повіті діяло 111 винокурень, 1 пивний завод, 65 водяних млинів, та 1 113 вітряних. Функціонувало 80 церков. З-поміж поселень вирізнялись Баришівка, Березань, Бориспіль, Вороньків, Ліпляве. У повітовому центрі Переяслав нараховувалося більше 1 000 будинків з 6 000 мешканцями, діяло 7 церков та 1 чоловічий Свято-Вознесенський монастир. Із наявної в цей час інфраструктури – 1 селітряний та 2 цегляні заводи, 8 водяних млинів та 30 вітряних⁴⁶. Щодо географічних особливостей привертає увагу його низинне розташування у порівнянні з усіма повітами Полтавської губернії⁴⁷.

Згідно з ревізією 1835 р., без врахування міст, до Переяславського повіту входило 142 населені пункти, де проживало 97 138 мешканців, 48 074 чоловіків та 49 064 жінок⁴⁸. У Переяславі кількість жителів становила 8 461 особу⁴⁹, з яких чоловіків – 4 773, жінок – 3 688⁵⁰. З 74 міст Полтавської губернії це був п'ятий показник. Згідно з віросповіданням у повітовому місті проживало 6 939 осіб християнського населення, а також 1 522 особи євреїв. За ревізією 1850 р. ці цифри склали відповідно 5 578 осіб та 2 399 осіб. З-поміж повітових центрів Полтавської губернії у зазначені роки це був третій та другий показники відповідно. При цьому кількість євреїв у інших повітових центрах Полтавської губернії за ці роки коливалася від 191 до 6 855 (Кременчуг та Крюків разом). Для прикладу, у губернському центрі – Полтаві – кількість євреїв у 1835 р. на 19 095 мешканців була 2 083 особи, а в 1850 р. на 20 071 мешканця – 1 302 особи⁵¹. За даними на кінець 1850-их рр. кількість єврейського населення в Переяславі осіб обох статей становила 3 363⁵².

Кількість дворів у Переяславському повіті в 1848 р. складала 11 829 з кількістю мешканців 113 459⁵³. У Переяславі було 1 162 двори, де мешкало 7 907 жителів (дані для 1848 р та 1850 р.)⁵⁴ – 4 474 чоловіків та 3 433 жінок (дані для 1850 р.)⁵⁵. Кількість десятин землі, що припадала на дворянські маєтки становила 131 002, у державних маєтках – 86 759. За

⁴⁵ Списки населенных мест Российской Империи. Т. XXXIII: Полтавская губерния. Список населенных мест по сведениям 1859 года / Издан Центральным статистическим комитетом Министерства внутренних дел. СПб, 1862. С. XVIII.

⁴⁶ Зябловский Е.Ф. Землеописание Российской империи для всех состояний: монография. Санкт-Петербург: Типография Ф. Дрехслера, 1810. Ч. 6. С. 55.

⁴⁷ Списки населенных мест Российской Империи. Т. XXXIII: Полтавская губерния. Список населенных мест по сведениям 1859 года / Издан Центральным статистическим комитетом Министерства внутренних дел. СПб, 1862. С. VII.

⁴⁸ Маркевич Н. О народонаселении Полтавской губернии. К. 1855. Розділ «Таблиці» – № 14 «Народонаселение уездов по 8-й ревизии, 1835 года, без городов» [Без номера сторінки].

⁴⁹ Маркевич Н. О народонаселении Полтавской губернии. К. 1855. С. 32.

⁵⁰ Там само. Розділ «Таблиці» – № 18 «Сравнительная таблица народонаселения городов, без уездов, по двум последним ревизиям» [Без номера сторінки].

⁵¹ Там само. Розділ «Таблиці» – № 17 «Таблица народонаселения городского с отделением жидов от христиан» [Без номера сторінки].

⁵² Списки населенных мест Российской Империи. Т. XXXIII: Полтавская губерния. Список населенных мест по сведениям 1859 года / Издан Центральным статистическим комитетом Министерства внутренних дел. СПб, 1862. С. XX.

⁵³ Маркевич Н. О народонаселении Полтавской губернии. К. 1855. Розділ «Таблиці» – № 6 «Расчет количества жителей в отношении к дворам» [Без номера сторінки].

⁵⁴ Там само. Розділ «Таблиці» – № 7 [Без номера сторінки].

⁵⁵ Там само. Розділ «Таблиці» – № 18 «Сравнительная таблица народонаселения городов, без уездов, по двум последним ревизиям» [Без номера сторінки].

цими площами було закріплено селян чоловічої статі – 19 794 та 29 179 душ відповідно⁵⁶. За іншими даними, на 1 січня 1848 р. у Переяславському повіті проживало 127 262 особи. Зокрема, за суспільно-становою приналежністю мешканці повіту розподілялися наступним чином: дворяни – 1 905, духовенство із причтом – 883, купецтво – 26, поміщицькі селяни – 42 828, селяни з державних маєтків – 81 066, міщани – 554. У міському ареалі проживали 11 320 мешканців, з яких: дворяни – 101, духовенство із причтом – 366, іноки – 11, купецтво – 223, нижчі службовці – 498, відставні чини – 199, безстроково- та строково відпускні – 27 та 41 відповідно, кантоністи – 73, селяни з державних маєтків – 1 750, поміщицькі селяни – 265, євреї – 1522⁵⁷.

Схожі відомості щодо мешканців Переяславського повіту наявні також станом на 1850 р.: купці 2-ої гільдії – 10, купці 3-ої гільдії – 338, міщани та цеховики – 4 543, державні селяни – 10 675, малоросійські козаки – 51 415, поміщицькі селяни – 40 472, дворові приписні: до маєтків – 1 050, до будинків – 55, інші – 9. Крім цього, малися пільгові категорії: міщани та цеховики – 17, державні селяни – 5. А також православні священнослужителі – 1 345, служителі при архієрейських та монастирських будинках – 17, спадкове дворянство – 571, особисте дворянство – 923, різночинці та обер-офіцерські діти – 603, приналежні до поштового відомства – 2, учнів лікарів з дітьми – 4, нижчі відставні чини, що не потрапили до ревізії – 1 208, іноземці – 11, канцелярські службовці у відставці – 44⁵⁸.

Соціальний розподіл населення Переяславщини в середині XIX ст. засвідчують й наступні відомості: на кількість дворян чоловічої статі Переяславського повіту – 293 припадало 19 943 особи селян чоловічої статі. Кількість маєтків, де знаходилося від 1 до 21 душі селян становила 373, від 21 до 100 душ – 87, від 100 душ і вище – 46. Усього 506 маєтків. Таким чином середня кількість душ, що припадала на маєток – 38. Відповідно для особи дворянина це співвідношення було 1 до 68⁵⁹.

За порівняльними даними наведеними М. А. Маркевичем, згідно з ревізією населення 1835 р., з 1 584 966 мешканців Полтавської губернії у Переяславському повіті проживало 105 599 осіб. За даними ревізії 1850 р., ці цифри склали відповідно 1 665 130 та 1 134 459 осіб. Отже, кількість мешканців повіту зросла на 7 860 осіб. При цьому в 1835 р. привертає увагу майже повна рівність за статевим розподілом: чоловіків – 52 847, жінок – 52 752. У 1850 р. кількість жіночого населення по відношенню до чоловічого збільшилась: 54 676 проти 58 783⁶⁰. Таким чином приріст жіночого населення на п'ятнадцять років склав 6 031 осіб. Його кількість проти чоловічого в повіті була більшою на 4 107 осіб.

У дослідженні М. А. Маркевича представлено демографічні дані, що фіксують народжуваність і смертність населення з розподілом на чоловіче та жіноче в Переяславському повіті за 1835–1850 рр. та кількість одружень, найбільше з яких припадає на 1848 р. – 1 586. Найменша цифра була зафіксована в 1840 р. – 736. Щодо народження найвищий показник (5 844 осіб) зафіксовано в 1848 р., найнижчий (3 575 осіб) в 1835 р. Смертність населення у визначеному діапазоні років становила: найвища (10 776 осіб) в 1848 р., при цьому другий показник становить 4 919 осіб – зафіксовано в 1850 р.; найнижча (2 854 особи) – в 1843 р. За шістнадцять років, з 1835 р. по 1850 р., приріст населення у Переяславському повіті склав

⁵⁶ Там само. Розділ «Таблиці» – № 8 «Распределение земель на ревизскую душу в Полтавской губернии» [Без номера сторінки].

⁵⁷ Там само. Розділ «Таблиці» – «Таблица народонаселения уездов и городов, по сословиям, в 1848 году к генварю 1-му» [Без номера сторінки].

⁵⁸ Там само. Розділ «Таблиці» – «Таблица народонаселения уездов и городов, по сословиям, в 1850» [Без номера сторінки].

⁵⁹ Там само. Розділ «Таблиці» – № 10 «Таблица народонаселения крестьянского помещичьего» [Без номера сторінки].

⁶⁰ Там само. Розділ «Таблиці» – № 12 «Сравнительная таблица народонаселения уездов, совместно с городами, по двум последним ревизиям» [Без номера сторінки].

12 206⁶¹. У Переяславі цифри народжуваності коливались від 244 осіб у 1835 р. до 367 осіб у 1836 р. Смертність населення у місті була найвищою у 1848 р. – 768 осіб, найнижчою у 1843 р. – 170 осіб. При цьому найвища кількість одружень у місті склала 75 у 1849 р., найнижча була 37 у 1840 р.⁶²

За даними М. І. Арандаренка, (не пізніше 1846 р. – Т. Н.) кількість населення у Переяславському повіті становила 105 966 осіб – 52 808 чоловіків та 53 158 жінок. До нього входило одне місто, 5 містечок, 78 сіл, 36 «деревень», 1 слобода та 49 хуторів⁶³.

У 1855 р. у Переяславському повіті нараховувалося населення козацького стану 48 629 осіб, казенних селян – 10 716⁶⁴.

На кінець 1850-их рр. з п'ятнадцяти повітів Полтавської губернії Переяславський повіт за площею був третім після Костянтиноградського та Золотоніського – 3 030 кв. верст⁶⁵.

У 1859 р. у Переяславі було 1 300 дворів, де проживало 9 016 осіб, з яких 4 701 чоловіки, 4 215 жінки⁶⁶. За кількістю населення це був четвертий показник з-поміж міст губернії після Полтави, Кременчуга та Прилук і шостий за кількістю дворів, четверте та п'яте місця посідали відповідно Зіньків та Градижськ. У Переяславському повіті, згідно з поділом на три стани, цифри наявного населення виглядали наступним чином: дворів 1-го стану 4 533 з населенням 37 362 особи (18 036 чоловіки, 19 326 жінки); дворів 2-го стану 4 933 з населенням 36 289 (17 209 чоловіки, 18 905 жінки); дворів 3-го стану 35 231 (17 384 чоловіки, 18 002 жінки). Загальна кількість домогосподарств повіту складала 15 329, а кількість населення 108 882 особи (52 629 чоловіки, 56 253 жінки)⁶⁷. За різними даними, густота населення у Переяславському повіті на 1 версту² становила від 33 до 38 осіб. За кількістю населених пунктів він займав останнє, п'ятнадцяте місце, – 145. Для порівняння найбільша кількість поселень була у Кобиляцькому повіті – 621⁶⁸. Поселень, що мали від 100 дворів та більш як 1 000 мешканців у Переяславському повіті налічувалося 60. З них найбільшим був Бориспіль – 738 дворів з 5 367 мешканцями⁶⁹.

У 1864 р. у Переяславі проживало 9 280 осіб, з рівним розподілом щодо статі – 4 630 чоловіки та 4 650 жінки⁷⁰.

Кількість населення повіту в 1877 р. складала 154 870 жителів⁷¹. Кількість мешканців повітового центру в порівнянні з 40-ми роками ХІХ ст. збільшилася і становила 9 324 осіб⁷². А. В. Богданович відмічав, що в ньому переважав супісчаний ґрунт, чистий чорнозем був лише на межі з Пирятинським та Прилуцьким повітами. Основним заняттям мешканців він називає землеробство. Висівалися рож, овес, грачиха, ячмінь, просо, пшениця, льон, коноплі. Власне сам повіт у той період мав площу 377 360 десятин, з яких 57 360 десятинах знаходилися ліси⁷³.

⁶¹ Там само. Розділ «Таблиці» – № 25 «Таблица паралельная 23-й прибыли и убыли между двумя годами ревизионными, по уездам отдельно и в губернии вообще» [Без номера сторінки].

⁶² Там само. Розділ «Таблиці» – № 29 «Таблица рождений, бракосочетаний и смертности за годы 1835–1850 в каждом городе отдельно и во всех вообще» [Без номера сторінки].

⁶³ Арандаренко Н. Записки о Полтавской губернии. Часть III. Полтава, 1852. С. 363–364.

⁶⁴ Маркевич Н. О народонаселении Полтавской губернии. К. 1855. Розділ «Таблиці» – № 46 «Число душ в разных сословиях по ведомству государственных имуществ» [Без номера сторінки].

⁶⁵ Списки населенных мест Российской Империи. Т. XXXIII: Полтавская губерния. Список населенных мест по сведениям 1859 года / Издан Центральным статистическим комитетом Министерства внутренних дел. СПб, 1862. С. VI.

⁶⁶ Там само. С. XX.

⁶⁷ Там само. С. XXII.

⁶⁸ Там само. С. XXIV.

⁶⁹ Там само. С. XXV.

⁷⁰ Городские поселения в Российской империи. Т. 4. Типография К. Вульфа, Спб. 1864. С. 183.

⁷¹ Богданович А. В. Сборник сведений по Полтавской губернии. Полтава. 1877. С. 144.

⁷² Там само. С. 45

⁷³ Там само. С. 144, 145.

При значному переважанні землеробства в Полтавській губернії тогочасна промисловість у її повітах була розвинута доволі помірно. У другій половині XIX ст. спостерігався занепад винокуріння. Число відповідних виробництв, з 1852 р. до 1876 р., змінилась з 354 до 86 заводів. З цієї кількості 3, за іншими даними 7 діяли в Переяславському повіті, окрім того, діяв пивоварний завод та два кінних⁷⁴. У цей час на зміну селітроварінню прийшло виробництво цукру, було розвинено птахівництво. У Борисполі та Баришівці населення займалося пошиттям взуття. Крім того, мешканці Борисполя спеціалізувалося на обробці соснових дощок, що завозилися з Чернігівської губернії⁷⁵. Значну увагу населення повіту приділяло розведенню великої рогатої худоби. Її кількість на середину 1870-их рр. у господарствах повіту складала 45 737 голів⁷⁶. У с. Підсінне відбувався видобуток жорнового каменю, навпроти Трахтемирова вище Переяслава зауважено наявність покладів бурштину⁷⁷. На дніпровську пристань поблизу с. Андруші звозилося зерно з Прилуцького, Пирятинського, Лохвицького, Миргородського, Лубенського повітів. На думку дослідників, цей фактор вплинув на збільшення у повітовому місті частини єврейського населення, яка в 70-их рр. XIX ст. становила до 3 000 осіб, тобто третину від загальної кількості мешканців Переяслава. Більшою частка єврейського населення у пропорційному відношенні була лише в Кременчуці⁷⁸.

Уявлення про соціально-економічне життя Переяславського повіту станом на 1885 р. можемо скласти згідно з статистичними даними про кількість дворів та їх мешканців за волосним поділом (табл. 2), а також переліку основних об'єктів соціально-економічної інфраструктури в окремих населених пунктах. Нижче наведемо відомості щодо 15 волостей.

Поселення Баришівської волості

Містечко Баришівка мало 284 двори та 1 321 жителя відповідно, 4 церкви, єврейський молитовний будинок, школу, 8 шинків, 11 лавок, базар, ярмарок, 10 вітряних млинів, круподерню, воскобійний завод. Село Велика Стариця – 207 дворів, 956 мешканців, церкву, 20 вітряних млинів. Село Малая Стариця – 58 дворів, 266 мешканців, церкву, 3 вітряні млини. Деревня Морозовка – 111 дворів, 678 мешканців, шинок, 13 вітряних млинів. Село Остролучча – 321 двір, 1 596 мешканців, 2 церкви, школу, 3 шинки, лавку, 27 вітряних млинів. Деревня Селичевка – 223 двори, 1 317 мешканців, 2 шинки, лавку, 23 вітряні млини. Село Селище – 262 двори, 1 396 мешканців, церкву, 2 шинки, лавку, 54 вітряні млини, маслобійний завод. Село Сулимівка – 97 дворів, 513 мешканців, церкву, шинок, 3 вітряні млини⁷⁹.

Поселення Березанської волості

Містечко Березань мало 796 дворів з населенням 5 194 мешканці, 2 церкви, єврейський молитовний будинок, школу, 10 шинків, 7 лавок, базар, 42 вітряні млини, селітроварний завод. Деревня Леляки – 120 дворів, 953 мешканці, шинок, 20 вітряних млинів. Село Паришків – 122 двори, 944 мешканці, церкву, 20 вітряних млинів, маслобійний завод. Село Семенівка – 278 дворів, 2 019 мешканців, церкву, 2 шинки, 33 вітряні млини⁸⁰.

⁷⁴ Там само. С. 69–70, 146.

⁷⁵ Там само. С. 144–145.

⁷⁶ Списки населенных мест Российской Империи. Т. XXXIII: Полтавская губерния. Список населенных мест по сведениям 1859 года / Издан Центральным статистическим комитетом Министерства внутренних дел. СПб, 1862. С. XXVI; Богданович А. В. Сборник сведений по Полтавской губернии. Полтава. 1877. С. 146.

⁷⁷ Списки населенных мест Российской Империи. Т. XXXIII: Полтавская губерния. Список населенных мест по сведениям 1859 года / Издан Центральным статистическим комитетом Министерства внутренних дел. СПб, 1862. С. VIII, XI.

⁷⁸ Богданович А. В. Сборник сведений по Полтавской губернии. Полтава. 1877. С. 146.

⁷⁹ Волости и важнейшие селения Европейской России. Вып. III.: Губернии Малороссийские и юго-западные. СПб. 1885. С. 77.

⁸⁰ Там само. С. 77–78.

Поселення Бориспільської волості

Містечко Бориспіль мало 1 152 двори з населенням 5 540 мешканців, 5 церков, 2 єврейські молитовні будинки, школу, богадільню, аптеку, поштову станцію, 4 постійні двори, 24 шинки, 64 лавки, базар (понеділок, п'ятниця), 4 ярмарки, винокурний завод. Село Іванків – 428 дворів, 2 144 мешканця, 2 церкви, 4 шинки, лавку, 21 вітряний млин. Деревня Кучаків – 62 двори, 390 мешканців, школу, шинок, 5 вітряних млинів, винокурний завод. Село Семківка – 182 двори, 864 мешканця, церкву, шинок, 17 вітряних млинів⁸¹.

Поселення Войтівської волості

Село Войтово мало 382 двори з населенням 1 758 мешканців, церкву, школу, 2 шинки, 3 лавки, 1 водяний млин, 27 вітряних млинів, 2 маслобійні заводи. Містечко Великий Круполь – 232 двори, 1 107 мешканців, церкву, 2 шинки, 5 ярмарків, 37 вітряних млинів, маслобійний завод. Село Лукаші – 264 двори, 1 351 мешканця, церкву, 64 вітряні млини. Село Лук'янівка – 192 двори, 972 мешканці, церкву, 2 шинки, 26 вітряних млинів, винокурний завод. Деревня Малий Круполь – 168 дворів, 700 мешканців, шинок, 17 вітряних млинів, маслобійний завод. Село Рудницьке – 157 дворів, 794 мешканці, церкву, 25 вітряних млинів. Деревня Софіївка – 100 дворів, 553 мешканці, шинок, 9 вітряних млинів. Село Усовка – 379 дворів, 1 736 мешканців, церква, 2 шинки, 56 вітряних млинів⁸².

Поселення Вороньківської волості

Містечко Вороньків мало 634 двори з населенням 4 837 мешканців, 2 церкви, єврейський молитовний будинок, школу, постійний двір, 8 шинків, 9 лавок, 2 ярмарки, 4 кзн. (?), 72 вітряні млини, 11 маслобійних заводів. За 8 верст від населеного пункту розташовувалась лікарня та цукровий завод. Село Кийлів – 90 дворів, 778 мешканців, церкву, шинок, 3 водяних, 6 вітряних млинів. Деревня Проців – 99 дворів, 669 мешканців, 2 шинки, 7 водяних, 9 вітряних млинів. Село Рудяків – 113 дворів, 1 283 мешканці, церкву, школу, 2 шинки, 8 водяних млинів, 2 вітряні млини, винокурний завод (недіючий). Село Сальков – 18 дворів, 128 мешканців, церкву, шинок. Деревня – 123 двори, 803 мешканці, шинок, 2 водяні млини, вітряний млин⁸³.

Поселення Дем'янецької волості

Село Дем'янці мало 325 дворів, 1 928 мешканців, церкву, школу, шинок, 29 вітряних млинів, маслобійний завод, за 4 версти розташовано цегельний завод. Село Борисівка – 25 дворів, 133 мешканці, церкву, 3 вітряні млини. Село Вовчків – 150 дворів, 847 мешканців, церкву, 21 вітряний млин. Село Гайшин – 126 дворів, 840 мешканців, церкву, шинок, 13 вітряних млинів. Деревня Гланишів – 131 двір, 690 мешканців, шинок, 20 вітряних млинів. Село Пристром – 237 дворів, 1 374 мешканців, церкву, школу, шинок, 27 вітряних млинів. Село Стовп'яги – 124 двори, 510 жителів, церкву, шинок, 8 вітряних млинів. Село Харківці – 175 дворів, 816 мешканців, церкву, шинок, 20 вітряних млинів⁸⁴.

Поселення Ковалинської волості

Село Ковалин мало 226 дворів з населенням 1 081 мешканець, церкву, земську поштову станцію, 3 шинки, лавку, 18 вітряних млинів. Село Гусинці – 89 дворів, 416 мешканців, церкву, школу, шинок, 6 водяних млинів. Село Дівички – 133 двори, 654 мешканців, церкву, шинок, 11 вітряних млинів. Село Єрковці – 466 дворів, 2 396 мешканців, церкву, земську поштову станцію, 3 шинки, 2 лавки, 54 вітряні млини. Село Кальне – 74 двори, 347 мешканці, церкву, 4 водяні млини. Село Підсінне – 128 дворів, 624 мешканці, церкву, шинок, 3 водяні млини. Село Сошників – 256 дворів, 1 150 мешканців, церкву, 3 шинки, 4 лавки, 26 вітряних млинів. Село Ячники – 120 дворів, 696 мешканців, церкву, 2 шинки, паровий млин, 4 водяні млини, маслобійний завод⁸⁵.

⁸¹ Там само. С. 78.

⁸² Там само.

⁸³ Там само.

⁸⁴ Там само.

⁸⁵ Там само.

Поселення Лехнівської волості

Село Лихнівка мало 268 дворів, 1 430 мешканців, церкву, школу, 4 шинки, лавку, 47 вітряних млинів. Хутір Жуківка – 104 двори, 599 мешканців, 7 вітряних млинів. Село Корніївка – 243 двори, 1 272 мешканці, церкву, шинок, 50 вітряних млинів, маслобійний завод. Село Мала Березівка – 184 двори, 990 мешканців, церкву, шинок, 33 вітряні млини. Село Недра – 267 дворів, 1 414 мешканців, церкву, 3 шинки, 37 вітряних млинів. Село Пилипчичі – 154 двори, 747 мешканців, церкву, шинок, 17 вітряних млинів. Село Покровське – 71 двір, 385 мешканців, церкву, шинок, 8 вітряних млинів. Село Черевки – 330 дворів, 1 622 мешканці, церкву, 2 шинки, лавку, базар (по середах), 3 ярмарки, 49 вітряних млинів. Деревня Ярешки – 147 дворів, 810 мешканців, шинок, 21 вітряний млин⁸⁶.

Поселення Переяславської волості

До маєтностей волості належали архієрейський замиський будинок з церквою та водяним млином у 8 верстах від Переяслава та цегляний завод у 6 верстах. Село Андруші мало 138 дворів, 675 мешканців, церкву, школу. Село Велика Каратуль – 309 дворів, 1 520 мешканців, церкву, 3 шинки, кзн. (?), 22 вітряні млини. Деревня Воскресінське – 100 дворів, 520 мешканців, 3 вітряні млини. Село В'юнище – 170 дворів, 850 мешканців, церкву, вітряний млин. Село Козинці – 86 дворів, 420 мешканців, церкву, шинок, маслобійний завод, Село Мала Каратуль – 196 дворів, 1 062 мешканці, церкву, 2 шинки, лавку, 15 вітряних млинів⁸⁷.

Поселення Помокельської волості

Село Помоклі мало 631 двір, 3 445 мешканців, церкву, 4 шинки, лавку, 101 вітряний млин. Село Виповзки – 181 двір, 924 мешканці, церкву, шинок, 31 вітряний млин. Село Дениси – 218 дворів, 1 093 мешканці, церкву, шинок, 40 вітряних млинів. Село Соснова – 339 дворів, 1 847 мешканців, церкву, 45 вітряних млинів. Село Строкова – 193 двори, 981 мешканця, церкву, 2 шинки, 28 вітряних млинів⁸⁸.

Поселення Рогозівської волості

Село Рогозів мало 470 дворів, 2 285 мешканців, церкву, школу, 4 постійні двори, 8 шинків, 3 лавки, 43 вітряні млини. Село Глибоке – 333 двори, 1 511 мешканців, церкву, 3 шинки, лавку, 36 вітряних млинів. Село Любарці – 558 дворів, 3 247 мешканців, церкву, школу, шинок, 4 лавки, 54 вітряні млини. Село Старе Краснопілля – 434 двори, 2 076 мешканців, 2 церкви, єврейський молитовний будинок, школу, лікарню, 11 шинків, 12 лавок, 40 вітряних млинів, цегляний завод, цукровий завод⁸⁹.

Поселення Скопецької волості

Село Скопці мало 618 дворів, 3 267 мешканців, церкву, школу, земську поштову станцію, 5 шинків, 5 лавок, 39 вітряних млинів, 2 маслобійні заводи. Село Бзов – 177 дворів, 930 мешканців, церкву, шинок, 18 вітряних млинів. Село Борщів – 93 двори, 503 мешканці, церкву, 5 вітряків. Село Войтівці – 425 дворів, 2 254 мешканці, церкву, школу, 4 шинки, 41 вітряк. Деревня Волошинівка – 106 дворів, 554 мешканці, шинок, 7 вітряних млинів. Село Мазінки – 161 двір, 841 мешканець, церкву, шинок, вітряний млин. Село Масковці – 164 двори, 848 мешканців, церкву, 2 шинки, 4 вітряні млини⁹⁰.

Поселення Студениківської волості

Село Студеники мало 298 дворів, 1 772 мешканці, церкву, школу, 3 шинки, лавку, 2 ярмарки, 41 вітряний млин, круподерку. У 2 верстах від села знаходилася поштова станція. Хутір Засупоївський – 102 двори, 589 мешканців, 13 вітряних млинів, кінний завод. Село Козлів – 386 дворів, 2 378 мешканців, церкву, школу, шинок, 33 вітряні млини. Деревня

⁸⁶ Там само.

⁸⁷ Там само. С. 78–79.

⁸⁸ Там само. С. 79.

⁸⁹ Там само.

⁹⁰ Там само.

Кулябівка – 95 дворів, 597 мешканців, шинок, 18 вітряних млинів. Село Панфили – 208 дворів, 1 240 мешканців, церкву, шинок, 53 вітряні млини⁹¹.

Поселення Ташанської волості

Село Ташань мало 205 дворів, 1 061 мешканця, церкву, школу, 3 шинки, 8 лавок, ярмарку, 2 водяні млини, 3 вітряні млини. За пів версти – церковне кладовище. Село Вергуни (Середніє Пологи) – 438 дворів, 2 456 мешканців, церкву, школу, шинок, 2 лавки, 48 вітряних млинів. Село Горбані – 158 дворів, 1 012 мешканців, церкву, шинок, 23 вітряні млини. Село Деревня Натягайлівка (Пологи) – 87 дворів, 507 мешканців, шинок, 17 вітряних млинів. Село Положаї – 118 дворів, 596 жителів, церкву, шинок, 15 вітряних млинів. Село Чопилки – 154 двори, 801 житель, церкву, 2 шинки, 14 вітряних млинів. Село Чобітьки (Малиє Пологи) – 173 двори, 963 мешканці, церкву, 15 вітряних млинів⁹².

Поселення Хоцьківської волості

Село Хоцьки – 391 двір, 1 930 мешканців, церква, єврейський молитовний будинок, школа, поштова станція, постійний двір, 8 шинків, 6 лавок, 4 ярмарки, 32 вітряні млини. В 3-ох верстах розташовувався винокурний завод, в 6-ти верстах пристань. Село Войнинці – 261 двір, 1 418 мешканців, церкву, шинок, 39 вітряних млинів. Село Комарівка – 69 дворів, 336 мешканців, церква, 2 шинки, 2 вітряні млини. Село Лецьки – 234 двори, 1 080 мешканців, церкву, 37 вітряних млини. Село Пологи-Яненки – 487 дворів, 2 570 мешканців, церкву, школу, 3 шинки, 2 лавки, 37 вітряних млинів. Село Циблі – 310 дворів, 1 520 мешканців, церква, шинок, 25 вітряків⁹³.

У 1890 р., за даними центрального статистичного комітету, Міністерство внутрішніх справ Російської імперії в 15 волостях Переяславського повіту нараховувалося 146 населених пункти з кількістю 28 544 двори, у яких проживало 152 197 осіб, з них 75 515 чоловіки та 76 682 жінки⁹⁴.

Певну цікавість становлять міграційні рухи населення досліджуваної території. Щодо цього наведемо дані за період 1894–1900 рр. За цей час з Переяславського повіту виселилося 14 775 осіб або 2 394 родини. З-поміж повітів Полтавської губернії цей показник був найбільшим. Для прикладу, найменшою була міграція мешканців у Константиноградському повіті – 4 331 особа (765 родин)⁹⁵. Загалом за вказаний час губернію залишили 124 612 осіб (19 948 родин). Цікавим є той факт, що у 1894 р. з Переяславського повіту виїхало 5,73 відсотків сільського населення. У подальші роки до 1900 р. включно, ця цифра була значно меншою – від 1,3 до 0,03 відсотків⁹⁶.

За роками та напрямками виселень на Переяславщині маємо наступну картину. У 1894 р. до Південно-Усурійського краю виїхала 81 особа (13 родин), до Амурської області – 9 511 осіб (1495 родин), до Алтайського гірського округу – 71 особа (12 родин), до губерній Європейської частини Росії – 526 (88 родин), до Сибіру – 11 осіб (2 родини). Загалом цього року повіт полишили 10 200 осіб (1610 родин)⁹⁷. Показники виселень з Переяславського повіту за наступні шість років (1895–1900 рр.) виглядали наступним чином: до Південно-Усурійського краю виїхали 112 осіб (13 родин), до Амурської області – 1 394 особи (243 родини), до Алтайського гірського округу – 49 (12 родин), до губерній Європейської частини

⁹¹ Там само.

⁹² Там само.

⁹³ Там само.

⁹⁴ *Волости и гмины 1890 года. XXXIII. Польавская губерния. СПб. 1890. С. 10.*

⁹⁵ *Переселения из Полтавской губернии с 1861 года по 1 января 1901 года. Выпуск 2 (1894–1901). Полтава. 1905. С. 57–58.*

⁹⁶ Там само. С. 83.

⁹⁷ Там само. Розділ «Таблиці». С. 1. [Нумерація розділу].

Росії – 355 осіб (69 родин), до Сибіру – 3 012 осіб (509 родини), також у 1900 р. 100 осіб (15 родин) вибули у невідомому напрямку⁹⁸.

Однією з очевидних причин щодо переселення міг виступати брак сільськогосподарської землі, а також чисельність родин. Так, у Переяславському повіті за переписом, здійсненим у 1882–1889 рр., середня кількість членів однієї родини становила 5,4 особи прохання щодо переселень подавали родини з середньою кількістю 7,4 осіб, у родинях, що фактично виїхали в період 1894–1900 рр. цей показник становив 6,2 особи (десяте місце з п'ятнадцяти повітів губернії)⁹⁹. Цей показник для тих, хто виїхав з повіту за період з 1877–1900 рр. був 6,0¹⁰⁰. Незважаючи на виселення, відбувалося загальне поступове збільшення чисельності мешканців повіту за рахунок народжуваності.

Кількість мешканців Переяславського повіту станом на 1900 р. складала 182 276 осіб¹⁰¹. На 1 січня 1911 р. Переяславський повіт мав кількість населення 239,5 тис. осіб та площу 3 595 верст². На той час у Переяславі проживало 16 647 мешканців¹⁰². Загальна кількісних населення Переяславського повіту упродовж його існування зросла більш як у двічі (табл. 3).

Внаслідок адміністративних змін, що відбулися через розпад Російської імперії, утворився Переяславський район. З 1 серпня 1925 р. було скасовано губернії¹⁰³. Переяславщину віднесено до сфери підпорядкування Києва. В адміністративному відношенні Переяславський район, що входив до Київської округи, складався з 1 селищної та 37 сільських рад, до яких входило 66 населених пунктів. Загальна кількість населення в ньому становила 80 525 осіб. З них у Переяславі проживало 12 206¹⁰⁴. За даними на кінець 1926 р., населених пунктів було 70, з них 1 місто, 1 передмістя, 39 сіл, 29 хуторів. Загальна кількість населення – 78 739¹⁰⁵. За кількістю населених пунктів та жителів приписаних до сільрад маємо такі відомості: Андрушівська с. р. – 2 населені пункти (1 290 осіб), Бабачицька с. р. – 5 (929), Велико-Каратувська – 3 (3 210), Виповзька – 1 (1 387), Віненська – 1 (1 925), Вовчківська – 1 (1 538), Воскресінська – 1 (757), В'юнищинська – 2 (1 463), Гайшинська 3 (1 506), Гланишівська – 2 (984), Городищинська – 1 (726), Дем'янська – 1 (2 636), Денисівська – 1 (1 680), Зарубинська – 2 (993), Засупоївська – 1 (1 146), Каранська – 3 (987), Козинецька – 2 (1 067), Козлівська – 2 (3 388), Кулябівська – 2 (1 312), Лецьківська – 2 (1 778), Мало-Каратувська – 1 (1 556), Панфілівська – 1 (2 056), Підварська – 2 (3 781), Полого-Вергунівська 1 (3 599), Полого-Чобітьківська – 2 (1 884), Положаївська – 1 (1 077), Помокельська – 3 (5 426), Пристрімська – 1 (2 245), Самково-Долинська 1 – (602), Соснівська – 1 (2 456), Стовп'яцька – 4 (1 602), Строківська – 2 (1 904), Студеницька – 2 (2 936), Ташанська – 1 (1 954), Трахтомирівська – 2 (1 179), Харківецька – 1 (1 356), Цибельська 1 – (2 004)¹⁰⁶.

Сподіваємося, що новітньому періоду історії Переяславщини в контексті соціально-географічних студій буде присвячено майбутні дослідження. Зауважимо, що представлений

⁹⁸ Там само. Розділ «Таблиці». С. 1–3. [Нумерація розділу]; Більш детальні відомості щодо переселення мешканців шістнадцяти волостей Переяславського повіту за 1899 р. розкрито у таблиці XXII (С. 128–129) та за 1900 р. у таблиці XXIII (С. 158–159) цього видання.

⁹⁹ Там само. С. 91.

¹⁰⁰ Там само. С. 90.

¹⁰¹ Там само. Розділ «Таблиці». С. 7. [Нумерація розділу].

¹⁰² Россия. Географическое описание Российской Империи по губерниям и областям с географическими картами / [ред. А. Е. Рябченко]. СПб. 1913. С. 144.

¹⁰³ Нагайко Т. Ю. Просторово-часові критерії історико-краєзнавчих досліджень: Переяславщина. Фактор простору в історичних дослідженнях: Матеріали круглого столу [м. Переяслав-Хмельницький] 31 травня 2018 р. [Упорядник: С. М. Вовкодав]. Переяслав-Хмельницький, 2018. С. 61.

¹⁰⁴ Список поселень Київської округи. / Київський Окружний виконавчий комітет робітничих, селянських та червоноармійських депутатів. К., 1926. С. 43–45.

¹⁰⁵ Населені місця Київщини. Попередні підсумки перепису 17 грудня 1926 року. К. 1927. С. 53–56.

¹⁰⁶ Список поселень Київської округи / Київський Окружний виконавчий комітет робітничих, селянських та червоноармійських депутатів. К. 1926. С. 43–45.

вище огляд не претендує на вичерпність, а лише окреслює ті аспекти, що потребують більш глибокого та детального аналізу. Окрім того, маємо констатувати, що за мету цієї праці ставився саме її оглядовий характер. Подальше комплексне розкриття теми потребує виявлення та аналізу нових даних: економічних, географічних, статистично-демографічних відомостей, а також застосування міждисциплінарних підходів. Залучення ширшого кола джерел у подальшому дозволить більш якісно розглянути як окремі хронологічні періоди, так і сфокусуватися на конкретних тематичних аспектах, пов'язаних з соціальним та адміністративним розвитком регіону.

Taras Nahayko
(Pereiaslav)

HISTORICAL DEVELOPMENT OF PEREIASLAV REGION: SOCIAL AND GEOGRAPHICAL ASPECT

The article considers some aspects of the historical development of Pereyaslav region. The author provides demographic and statistical and other information about the population of the region.

Keywords: *Pereyaslav region, population, administrative formations, development of the region.*

Таблиця 1. Склад Яготинської сотні Переяславського полку станом на 1723 р.¹⁰⁷

№	Назва	Адмін. статус	Кількість дворів	Курінь	Переважаюче населення	
					Козаки	Посполиті
1.	Безуглівка	село	34		–	+
2.	Березанка	село	21	Війтовецький	<	>
3.	Бирлівка	деревня	19		–	+
4.	<i>Війтівці</i> ¹⁰⁸	село	68	Війтовецький	>	<
5.	Годунівка	село	26		–	+
6.	Городище	село	Немає відомостей ¹⁰⁹		–	+
7.	<i>Дениси</i>	село	117	Денисівський	>	<
8.	Журавка	слободка	16	Капустинський	<	>
9.	<i>Капустинці</i>	село	111	Капустинський	>	<
10.	Коломійці	село	19		–	+
11.	<i>Лісняки</i>	село	77	Лісняківський	>	<
12.	Лизогубовка	слободка	12		–	+
13.	<i>Нечипорівка</i>	село	63	Нечипорівський	>	<
14.	<i>Панфили</i>	село	61	Панфілівський	>	<
15.	Положаї	село	28	Денисівський	+	–
16.	Плужники	деревня	40		<	>
17.	Семенівка	деревня	40		–	+
18.	Слободка над Чумгаком Кантакузіної	слободка	9		–	+
19.	<i>Соснова</i>	село	73	Соснівський	>	<
20.	<i>Студеники</i>	село	69	Студеницький	>	<
21.	Фарбовано	слободка	7		–	+
22.	Хутір над Чумгаком Томари	хутір	10		–	+
23.	<i>Черевки</i>	село	52	Черевківський	>	<
24.	<i>Яготин</i>	містечко	147	Яготинський	>	<

К-ть дворів – понад 1 119.
К-ть куренів – 10.
Кількість населених пунктів з переважанням козацького населення – 11, з них кількість населених пунктів без посполитого населення – 1.
Кількість населених пунктів з переважанням посполитого населення – 13, з них кількість населених пунктів без козацького населення – 10.

¹⁰⁷ Таблицю складено на основі тексту статті: Козубенко К. І. Яготинська сотня за даними ревізії 1723 р. / К. І. Козубенко // Записки Полтавського ІНО [Інститут народної освіти]. – Полтава, 1925/1926. – Т. III. – С. 217–223. При її написанні автор послуговувався «знімком ревізії 1723 р. по Яготинській сотні Переяславського полку», що зберігався у матеріалах Полтавського окружного архіву та входив до комплексу документів відомого як «Яготинський архів Рєпніна» (справа ч. 220). Документ не зберігся.

¹⁰⁸ Тут і далі курсивом позначено курінні населені пункти.

¹⁰⁹ Щодо населення вказано про 9 тяглих посполитих.

Таблиця 2. Кількість поселень, дворів та мешканців у волостях Переяславського повіту на 1885 р.¹¹⁰

№	Назва волості	К-ть поселень	Кількість дворів	Заг. к-ть мешканців	Чоловіче населення	Жіноче населення
1.	Баришівська	12	1 896	10 283	4 948	5 335
2.	Березанська	7	1 414	10 243	5 083	5 160
3.	Бориспільська	13	1 908	9 987	4 977	5 010
4.	Войтівська	9	1 877	9 416	4 669	4 747
5.	Вороньківська	9	1 227	9 808	4 406	5 402
6.	Дем'янецька	17	1 387	8 244	4 007	4 237
7.	Ковалинська	10	1 632	8 228	4 054	4 174
8.	Лехнівська	13	1 896	10 546	5 212	5 334
9.	Переяславська	22	1 637	9 131	4 439	4 692
10.	Помокельська	6	1 564	8 656	4 147	4 509
11.	Рогозівська	4	1 795	9 547	4 671	4 876
12.	Скопецька	7	1 745	9 707	4 835	4 872
13.	Студениківська	7	1 204	7 202	3 522	3 680
14.	Ташнська	8	1 334	7 715	3 756	3 959
15.	Хоцьківська	10	1 781	9 851	4 754	5 097
Загалом:		154	24 297	138 564	67 480	71 084

Таблиця 3. Кількість населення Переяславського повіту з 1810 р. по 1911 р.

Роки	1810	1835	1848	1859	1877	1885	1890	1900	1911
К-ть	110 000	105 599	113 459	108 882	154 870	138 564	152 197	182 276	239.500

¹¹⁰ Таблицю складено за виданням: *Волости и важнейшие селения Европейской России. Вып. III.: Губернии Малороссийские и юго-западные. Спб. 1885. С. 44–45.*